

Sterfte in de veehouderij

Stille slachtoffers van een doorgedraaid systeem

Wakker Dier
November 2017

Samenvatting

Gedurende een jaar worden er in de Nederlandse veehouderij ongeveer 550 miljoen landbouwhuisdieren gehouden. Maar lang niet elk dier haalt de eindstreep. Een groot gedeelte van de dieren haalt de slachtleeftijd of het einde van de productieperiode niet. In de sector wordt dit “uitval” genoemd. In dit rapport geeft Wakker Dier een benadering van hoeveel extra dieren er sterven in de veehouderij en wat de belangrijkste redenen zijn.

Bijna 32 miljoen dieren – 1 op de 16 – sterven door ziektes, aandoeningen of worden geëuthanaseerd, zie tabel 1. De onnatuurlijke omstandigheden waarin de dieren in de veehouderij worden gehouden, zorgen voor een hoge ziektedruk en veel stress, waardoor veel dieren het einde van de productieperiode niet halen. Een belangrijk deel sterft een pijnlijke en langzame dood, omdat ze geen voedsel of water kunnen vinden, vanwege infecties of (aangeboren) aandoeningen, of omdat hun lichaam de extreem hoge productie niet kan bijhouden. Daarnaast wordt een deel handmatig gedood door de veehouder of geëuthanaseerd door de dierenarts. Ten slotte speelt gebrekkig management een belangrijke rol, zoals hygiëne, voedselverstrekking en klimaatbeheersing.

Hoge sterfte bij vleeskuikens, kalkoenen en leghennen

Jaarlijks sterven bijna 15 miljoen vleeskuikens (3,5%) een veelal langzame en waarschijnlijk pijnlijke dood; bij kalkoenen ligt het sterftepercentage zelfs op 8%. Door de slechte huisvestingsomstandigheden en hoge bezetting is er sprake van een hoge ziektedruk. Om verdere “uitval” te voorkomen wordt in deze sectoren daarom veel antibiotica ingezet om ziektes te bestrijden.

Bij de leghennen ligt het sterftepercentage tijdens de productieperiode met maar liefst 10% nog hoger; omgerekend bijna 4 miljoen dieren per jaar. Een deel hiervan zijn “opdrogers” die het water niet hebben kunnen vinden, of “slijters” die door de hoge eierproductie onvoldoende energie hebben voor hun eigen lichaamsonderhoud, waardoor ze langzaam sterven.

4,5 miljoen biggen sterven binnen vier weken – sterfte neemt al jaren toe

Ongeveer 4,5 miljoen biggen sterven al binnen 4 weken na de geboorte. Een belangrijke oorzaak is het decennialang doorfokken op het werpen van zoveel mogelijk biggen. Hierdoor zijn de biggen minder levensvatbaar, geeft de moeder vaak te weinig melk en neemt het risico op doodliggen toe. Zieke of zwakke biggetjes die het niet lijken te redden, worden soms door veehouders tegen een hek, muur of de grond doodgeslagen. De biggensterfte ligt momenteel op 13,5% en neemt al jaren toe.

Onnodig hoge sterfte bij kalveren

Om melk te geven moeten koeien bijna elk jaar een kalf ter wereld brengen. Daarom worden er jaarlijks 1,9 miljoen kalveren geboren. Tot voor kort was het een publiek geheim dat een groot aantal van deze kalveren voortijdig sterft en de sterfte al jaren toeneemt. Jaarlijks gaat het om 370.000 kalveren (19%). Vooral rond de geboorte is de sterfte erg hoog, wat door beter management deels te voorkomen is.

Bijna 1 op de 4 geitenlammeren sterft voortijdig

De sterfte bij geitenlammeren is ook opvallend hoog – 23% van de lammeren sterft voortijdig. Van de geitenlammetjes die worden gefokt om later gemolken te worden, sterven jaarlijks 15 duizend dieren (14,3%). Het niet willen drinken, diarree en longontsteking zijn de belangrijkste oorzaken. De overige lammeren worden meestal in speciale mesterijen afgemest. De

ziektedruk is daar dermate hoog, dat 10% tot 20% voortijdig sterft, ondanks dat er veel antibiotica wordt ingezet om de dieren gezond te houden. Hierbij gaat het om bijna 29 duizend dieren per jaar.

Euthanaseren van gezonde dieren

Een deel van de verder gezonde kalveren en geitenlammeren wordt door de dierenarts geëuthanaseerd, bijvoorbeeld wanneer kalfjes te licht of geitenlammetjes overtollig bevonden worden. Bij de geitenlammetjes gaat het naar schatting om enkele duizenden tot tienduizenden per jaar. Wetenschappers vragen zich hardop af wat het grote publiek van de geitensector zal vinden als deze praktijk bekend wordt.

Wakker Dier: stop de verspilling!

Al deze dieren sterven een afdankersdood. Ze kunnen gered worden, maar er is simpelweg geen geld voor individuele zorg. Wakker Dier vindt het de ethische en morele plicht van overheid, bedrijfsleven en consument om deze dierenverspilling aan te pakken. En dat kan. De ware oorzaak van deze misstand ligt bij de lage prijzen in de winkel. Als we veehouders meer financiële ruimte geven, dan kunnen zij de dieren meer en betere zorg geven waardoor onnodige sterfte in de stallen kan worden teruggedrongen.

Tabel 1: Benadering van de jaarlijkse sterfte bij de verschillende diercategorieën in de Nederlandse veehouderij in 2016.

Diersoort	Diercategorie	Fase / aspect	% Sterfte	Dode dieren per jaar (afgerond)
Vleeskuikens	Vleeskuikenouderdieren	Sterfte hanen*	3,5%	45.000
Vleeskuikens	Vleeskuikenouderdieren	Sterfte hennen*	3,5%	260.000
Vleeskuikens	Eieren vleeskuikens	Sterfte op broederij	1%	4.300.000
Vleeskuikens	Vleeskuikens	Sterfte	3,5%	15.000.000
Vleeskuikens Totaal				19.600.000
Leghennen	Leghenouderdieren	Sterfte hennen en haantjes	4,5%	66.000
Leghennen	Eieren leghennen	Sterfte op broederij*	1%	790.000
Leghennen	Leghennen	Sterfte tijdens opfok	4,3%	1.100.000
Leghennen	Leghennen	Sterfte tijdens productieperiode	7,5%	3.800.000
Leghennen Totaal				5.756.000
Varkens	Biggen	Sterfte voor spenen	13,5%	4.500.000
Varkens	Opfokzeugen	Sterfte	2%	3.400
Varkens	Zeugen	Sterfte	5%	57.000
Varkens	Vleesvarkens	Sterfte	2,3%	410.000
Varkens Totaal				4.970.000
Konijnen	Vleeskonijnen	Sterfte voor spenen	11%	320.000
Konijnen	Vleeskonijnen	Sterfte na spenen	9%	240.000
Konijnen Totaal				560.000
Runderen	Kalveren	Doodgeboren	10%	190.000
Runderen	Kalveren	Sterfte 0-24u	7%	120.000
Runderen	Vaarskalveren	Sterfte 24u-2mnd	3%	19.000
Runderen	Vaarskalveren	Sterfte 2mnd-1j	2%	12.000
Runderen	Pinken	Sterfte 1-2j	2%	11.000
Runderen	Melkkoeien	Sterfte 2j ev	2%	35.000
Runderen	Vleeskalveren	Sterfte	3%	29.000
Runderen Totaal				416.000
Kalkoenen	Vleeskalkoenen	Sterfte	8%	190.000
Kalkoenen Totaal				190.000
Eenden	Vleeseenden	Sterfte	3%	210.000
Eenden Totaal				210.000
Schapen	Lammeren	Sterfte	11,4%	110.000
Schapen	Ooien	Sterfte	5%	22.000
Schapen Totaal				132.000
Geiten	Lammeren geboorte	Sterfte	10%	33.000
Geiten	Lammeren opfok	Sterfte	14,3%	15.000
Geiten	Lammeren afmesten	Sterfte	15%	29.000
Geiten	Melkgeiten	Sterfte	4%	14.000
Geiten Totaal				91.000
Totaal aantal dode dieren				31.925.000

* In KWIN-V worden geen sterftcijfers gegeven voor de vleeskuikenouderdieren en de sterfte na het uitbroeden van de eieren op de broederij. Als uitgangspunt zijn deze percentages voor vleeskuikenouderdieren en leghennen daarom gelijkgesteld aan de sterfte van vleeskuikens.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	6
2.	5 miljoen vleeskuikens creperen	7
3.	4,5 miljoen biggen sterven binnen vier weken	8
4.	Bijna 5 miljoen dode leghennen	9
5.	Tot wel 12 procent sterfte bij kalkoenen	10
6.	1 op de 5 kalveren sterft voortijdig	11
7.	Zeer hoge sterfte bij geiten	12
8.	Conclusie	13
	Bronnen	14

1. Inleiding

Op elk moment worden er in Nederland ongeveer 125 miljoen landbouwhuisdieren gehouden (CBS 2017a). Verschillende dieren, zoals vleesvarkens, vleeskuikens en konijnen, bereiken al snel hun slachtgewicht en worden dan geslacht en vervangen door nieuwe dieren. Zodoende worden er ieder jaar maar liefst 550 miljoen dieren gehouden¹. Omgerekend komt dat neer op maar liefst zo'n 30 landbouwhuisdieren per inwoner.

Een gedeelte van de dieren die in Nederland worden gehouden voor melk, vlees of eieren haalt de slachtleeftijd of het einde van de productieperiode niet, maar sterft voortijdig. Ook worden dieren soms handmatig op de boerderij doodgemaakt of geëthanaseerd, bijvoorbeeld omdat ze ziek of overtollig zijn. In de sector wordt dit "uitval" genoemd (KWIN-V 2016).

Met dit rapport geeft Wakker Dier voor het eerst inzicht in hoeveel dieren er jaarlijks in de veehouderij sterven. Hiertoe wordt naar de volgende diercategorieën gekeken:

- Melkkoeien, kalveren bestemd voor de opfok tot melkkoe en vleeskalveren
- Varkens (zeugen, biggen en vleesvarkens)
- Vleeskuikens en hun ouderdieren
- Legkippen, haantjes en hun ouderdieren
- Vleeskalkoenen
- Eenden
- Geiten
- Schapen
- Konijnen

Per diercategorie wordt de sterfte in procenten weergegeven en de bijbehorende aantallen dieren berekend. Hierbij wordt zo mogelijk gekeken naar de volgende fasen:

- Geboorte
- Opgroei/opfokperiode
- Productieperiode

Om de sterftcijfers te bepalen wordt voornamelijk gebruik gemaakt van het handboek Kwantitatieve Informatie Veehouderij (KWIN-V) 2016, cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek van het jaar 2016 en een aantal kengetallen van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) (CBS 2017b, 2017a; KWIN-V 2016). De KWIN-V wordt in de sector en wetenschap gebruikt om op basis van betrouwbare en actuele gegevens berekeningen, bedrijfsevaluaties en begrotingen te maken. Daartoe wordt op basis van meerjarige gemiddelden expliciet rekening gehouden met de te verwachten "uitval" bij de verschillende diercategorieën (KWIN-V 2016).

Het CBS publiceert jaarlijks cijfers over het aantal dieren dat in Nederland leeft. Daarnaast geven de RVO cijfers inzicht in de totale sterfte en geboortes bij een aantal diersoorten. Gecombineerd geven deze cijfers daarmee een beeld van hoeveel dieren er jaarlijks in de veehouderij sterven. Omdat de hierop gebaseerde berekeningen een benadering betreft,

¹ De 550 miljoen is berekend op basis van het aantal dieren dat in Nederland gehouden en geboren worden; in totaal werden in 2016 610 miljoen dieren geslacht CBS 2017b.

worden de uitkomsten afgerond op hele duizendtallen. De dieren die jaarlijks sterven in een stalbrand of worden geruimd door dierziektes als vogelgriep zijn buiten beschouwing gelaten, omdat deze cijfers per jaar sterk kunnen fluctueren.

In de volgende hoofdstukken worden bij een aantal diercategorieën een korte toelichting gegeven op de oorzaken van de hoge sterfte. De hierbij genoemde percentages, aantallen en gebruikte bronnen staan in tabel 1.

2. 5 miljoen vleeskuikens creperen

In absolute aantallen is de sterfte van het aantal vleeskuikens - beter bekend als plofkoppen - veruit het grootst: jaarlijks gaat het om 15 miljoen dieren. De "uitval", zoals de sector deze sterfte noemt, heeft verschillende oorzaken. Plofkoppen zijn zo doorgefokt, dat ze al in zes weken tijd hun slachtgewicht van rond de 2,3 kilo bereiken. De kuikens staan met gemiddeld 80 duizend soortgenoten opgehokt in grote, kale schuren, met 20 kippen per vierkante meter - ongeveer een A4tje per kip. Frisse lucht en daglicht krijgen ze niet. Ze moeten hun korte zes weken durende leven in hun eigen poep doorbrengen, omdat de ondergrond pas wordt ververst als de dieren naar de slacht gaan. Hierdoor is er sprake van een hoge ziektedruk. In de vleeskuikensector wordt daarom veel antibiotica gebruikt om ziektes te bestrijden (SDa 2016). Desondanks haalt 3,5% van de dieren - 15 miljoen - zelfs de slachtleeftijd van zes weken niet, maar sterft een veelal langzame en pijnlijke dood (Wakker Dier 2016). Vooral in de eerste weken sterven veel kuikens door ontstekingen aan het hart, maar ook de lever, luchtzak, gewrichten en navel (GD 2016; Boerderij 2015).

128 miljoen eieren komen niet of te laat uit

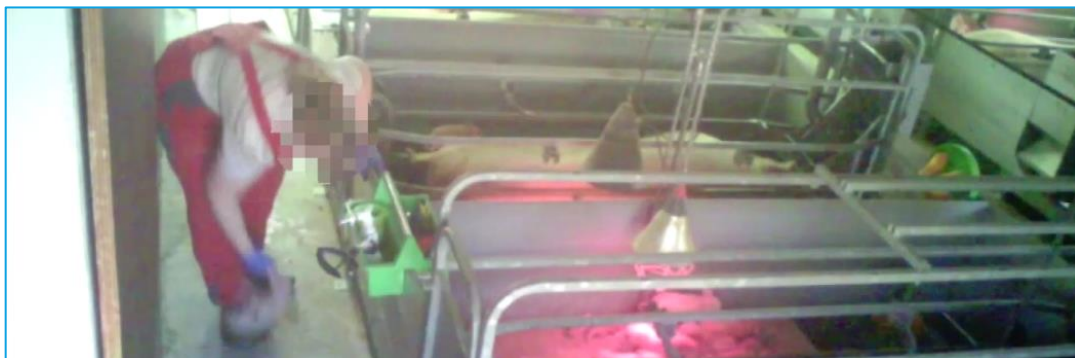
Naast de massale "natuurlijke" sterfte bij pluimvee, worden ook veel broedeieren vernietigd. Een deel omdat ze niet bevrucht zijn of het embryo niet levensvatbaar is, een ander deel omdat het kuiken niet op tijd uit het ei komt. Zo komt volgens KWIN-V 20% van de broedeieren van vleeskuikens niet uit. In 2016 werden er 435 miljoen vleeskuikens geproduceerd. Hiervoor hebben de vleeskuikenouderdieren dus maar liefst 533 miljoen eieren moeten leggen, waarvan ruim 106 miljoen niet uit zijn gekomen. Voor de leghennen, vleeseenden en vleeskalkoenen is niet bekend welk percentage van de eieren niet uitkomt. Als aangenomen wordt dat dit eveneens 20% bedraagt, dan betekent dit dat nog eens bijna 22 miljoen eieren niet zijn uitgekomen. In totaal gaat het jaarlijks daarmee om 128 miljoen van de 641 miljoen eieren. Al deze eieren worden door het verwerkingsbedrijf Rendac verbrand of verwerkt tot meststof (NVWA 2016).

3. 4,5 miljoen biggen sterven binnen vier weken

Jaarlijks brengen ruim 1 miljoen zeugen zo'n 33,5 miljoen biggen ter wereld. Per worp wordt er gemiddeld 1 op de 15 biggen doodgeboren. In de vier daarop volgende weken, tot het spenen, gaat gemiddeld nog eens 1,7 van de 14 overgebleven biggen dood (AgriSyst 2014). Bij elkaar genomen sterven er zodoende jaarlijks 4,5 miljoen biggen nog voor ze vier weken oud zijn, wat overeenkomt met 13,5% van alle biggen (Stuurgroep bigvitaliteit 2016).

Een belangrijke oorzaak van de hoge sterfte is het decennialang doorfokken op het werpen van zoveel mogelijk biggen met mager vlees (RDA 2016; ViN 2016b). Hoe groter het aantal geboren biggen, hoe lager hun gemiddelde geboortegewicht en daarmee levensvatbaarheid (Baxter et al. 2013). Bovendien ligt de gemiddelde worpgrootte nu ruim boven de 14 levend geboren biggen en heeft een zeug "maar" 12-14 spenen, waardoor sommige biggen onvoldoende voeding krijgen. Daarnaast hebben de biggen door het fokken op mager vlees een kleinere energiereserve. Hierdoor zijn ze vaak zwak en neemt het risico toe dat de biggen sterven doordat hun moeder per ongeluk op ze gaat liggen (doodliggen). Sinds 2001 is vooral door deze oorzaken de biggensterfte voor de speenleeftijd van 4 weken met 17% toegenomen van 11,8% naar 13,5% (Stuurgroep bigvitaliteit 2016; Agrivision 2013; AgriSyst 2014; Boerderij 2014b). Naast de "natuurlijke" sterfte worden zwakke of zieke biggetjes soms ook gedood door ze tegen een hek, muur of de grond dood te slaan. Hoe vaak varkenshouders dit doen is niet bekend (ViN 2016b).

Sommige zwakke of zieke biggetjes worden doodgeslagen in plaats van dat ze op een respectvolle manier worden geëuthanaseerd. Hoe vaak varkenshouders dit doen is niet bekend. Bron afbeelding: ViN 2016a.

4. Bijna 5 miljoen dode leghennen

De sterfte bij leghennen ligt ook opzienbarend hoog. Tijdens de opfokperiode sterft 4,3% van de dieren voortijdig en tijdens de productieperiode is dit maar liefst 10,4%. Dit komt overeen met bijna 5 miljoen dieren per jaar. De belangrijkste oorzaken liggen volgens onderzoekers van Wageningen Universiteit bij infecties door *E. coli*, chronische darmontstekingen door virussen, bacteriën of parasieten, “opdrogers” die het water niet hebben kunnen vinden en “slijters” die door de hoge eierproductie onvoldoende energie hebben voor hun eigen lichaamsonderhoud, waardoor ze uiteindelijk sterven. Tenslotte is verenpikken en kannibalisme een oorzaak van sterfte. De pikkerij wordt onder andere veroorzaakt door stress en het verlies van veren, vooral aan het einde van de productieperiode (Van Niekerk et al. 2012).

In 10 jaar tijd meer dan anderhalf miljoen dieren levend verbrand

De afgelopen 10 jaar zijn bij honderden stalbranden in totaal meer dan 1,5 miljoen dieren levend verbrand. Jarenlang was een varkensstal met duizenden dieren net zo slecht beveiligd tegen brand als een loods met wc-rollen. Maar ook bij nieuwbouwstallen zijn een goede bluswatervoorziening of rookmelder nog steeds niet verplicht. Mede dankzij acties van Wakker Dier is er afgelopen jaren gelukkig steeds meer aandacht voor dit onnodige dierenleed (WD 2017, 2016).

5. Tot wel 12 procent sterfte bij kalkoenen

Hoewel de vleeskalkoensector in Nederland in vergelijking met de vleeskuikenhouderij een kleine sector is, spelen er ook hier grote welzijns- en gezondheidsproblemen. De selectie op snelle groei, gecombineerd met de slechte huisvestingsomstandigheden en hoge infectiedruk, zorgen voor hoge sterfte onder de kalkoenen (Glatz, Rodda 2013; HSUS 2008; RDA 2000). De inzet van antibiotica is dan ook het hoogste van alle veehouderijsectoren (SDa 2016). Desondanks ligt het sterftepercentage tussen de 6 tot wel 12 procent. Uitgaande van het gemiddelde van 8 procent, halen jaarlijks 190 duizend kalkoenen het einde van de productieperiode niet. Ter vergelijking: bij vleeskuikens (plofkippen) ligt de sterfte gemiddeld op 3,5 procent.

Massale sterfte door Blackhead

Een grote bedreiging van het welzijn en de gezondheid van kalkoenen is de zwartkoppenziekte, beter bekend als blackhead (WUR 2016). Deze ziekte steekt steeds vaker de kop op. In 2015 waren maar liefst 6 van de 41 Nederlandse houderijen besmet en ook in andere jaren waren er meerdere uitbraken (Rotgers 2012; Boerderij 2016d). De ziekte komt ook bij ander pluimvee voor, maar zorgt vrijwel alleen bij kalkoenen voor ernstige ziekteverschijnselen en massale sterfte (GD 2011).

Blackhead wordt veroorzaakt door de *Histomonas* parasiet. Wanneer de dieren hiermee besmet raken worden ze ziek en stoppen ze met eten, wat zorgt voor gewichtsverlies en een depressief, zwak uiterlijk. Door gebrek aan zuurstof kleurt de kop van de vogel zwart-blauwachtig; hieraan heeft de ziekte de naam blackhead te danken (Glatz, Rodda 2013). Vervolgens kan in een periode van drie tot vier weken de sterfte oplopen tot boven de 50 procent (Boerderij 2016d). Soms gaan zelfs alle kalkoenen dood (Rotgers 2012; GD 2011). De dieren die wel overleven zijn pas na drie tot vier weken uitgeziekt en in die ziekteperiode kan hun lijden niet worden verlicht (Have 2015).

6. 1 op de 5 kalveren sterft voortijdig

Om melk te geven moeten koeien bijna elk jaar een kalf ter wereld brengen. Daarom worden er jaarlijks een 1,9 miljoen kalveren geboren. Tot voor kort was het een publiek geheim dat een groot aantal van deze kalveren voortijdig sterft (Veeteelt 2016; GD 2014, 2017). Jaarlijks gaat het om 370.000 kalveren (19%).

Vooraf rond de geboorte is de sterfte erg hoog: bijna 11% wordt doodgeboren (RVO 2017) en 7% van de kalveren haalt de 1^e dag niet. Tussen 1 dag en 2 maanden sterft wederom 3% van de vaarskalveren. Daarna ligt het sterftepercentage op 2% voor de periode 2 maanden tot een jaar. Tezamen komt dat op 19% uitval. Overigens kan het percentage per bedrijf sterk verschillen en ligt het geregeld veel hoger, waarbij het kan oplopen tot wel 30% (Boerderij 2014a). Wageningen Universiteit en Researchcentrum onderschrijft deze sterke variatie en stelt dat rundveehouders zouden moeten streven naar een kalversterfte onder 5% (Boerderij 2016a).

“Dat de kalversterfte te hoog is, is een publiek geheim”

Vakblad de Boerderij (Boerderij 2016c)

De oorzaken van de hoge kalversterfte zijn divers. De Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) geeft aan dat kalverdiarree en luchtwegproblemen belangrijke problemen zijn die tot sterfte kunnen leiden. Deze ziekteproblemen zijn volgens haar met enige inspanning grotendeels te voorkomen. Zo is het belangrijk dat het kalf direct na de geboorte veel biest (de eerste melk) krijgt, omdat daar afweerstoffen in zitten die het kalf zelf onvoldoende heeft (Boerderij 2016a; GD 2015, 2014). Daarnaast raadt de GD aan om de infectiedruk zo laag mogelijk te houden, door er voor te zorgen dat het kalf niet in aanraking komt van de mest van anderen en gebruik te maken van schone afkalfstallen, kalverhokjes en drinkemmers (GD 2015). Opvallend is ook dat de kalversterfte in het stalseizoen, het vierde en eerste kwartaal van het jaar, hoger is. In deze maanden is daarom meer melk, een droog en warm ligbed en een goed klimaat belangrijk. Daarom spelen de managementcapaciteiten van de veehouder een belangrijke rol bij het voorkomen van sterfte (Veeteelt 2016; GD 2014).

Geëuthanaseerde kalfjes en andere dode dieren verwerkt tot groene stroom

Wanneer kalfjes gezond zijn, maar te licht gevonden worden om verkocht te worden aan een kalvermester, dan worden zij soms geëuthanaseerd. Het is onbekend om hoeveel kalveren het gaat (Boerderij 2016b). Begin 2016 riep de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) dierenartsen nog op om niet aan dit soort verzoeken mee te werken (KNMvD 2016). Desondanks worden te lichte kalveren soms nog geëuthanaseerd (Boerderij 2016e).

Nadat dieren gedood zijn, worden ze door destructiebedrijf Rendac opgehaald. Rendac stelt hun eindproducten in te zetten "voor de productie van groene energie en duurzame brandstoffen". Hun eindproducten, diermeel en dierlijk vet, zetten zij onder andere in als biobrandstof voor de productie van energie in energiecentrales. Zodoende voorzien zij jaarlijks 40.000 veelal onwetende Nederlandse huishoudens van "groene stroom" (Rendac 2016).

7. Zeer hoge sterfte bij geiten

De sterfte onder jonge geiten is ook opvallend hoog – 23% van de lammeren sterft voortijdig. Net zoals bij koeien, moet ook een geit eerst een lam krijgen voordat zij melk kan geven. Een deel van deze lammeren wordt later zelf ook melkgeit. De overige lammeren – waaronder de bokjes – zijn een 'bijproduct' en hebben weinig waarde.

Er zijn geen cijfers bekend over hoe hoog de sterfte de eerste twee weken inclusief geboorte is, maar naar schatting gaat het om 10%, wat overeenkomt met 33 duizend lammeren.² Een deel van de geitenhouders kiest er voor om overtollige – maar gezonde – lammeren na de geboorte te euthanaseren. Naar schatting gaat het om enkele duizenden tot tienduizenden per jaar (Cornelissen et al. 2013).

“Het euthanaseren van gezonde dieren ligt erg gevoelig bij de samenleving. Op dit moment vindt op kleine schaal al euthanasie plaats onder lammeren, maar dat is bij het grote publiek niet bekend. De vraag is wat er gebeurt als dit in de toekomst op grotere schaal gaat plaatsvinden en de maatschappij bekend raakt met deze gang van zaken.”

*Wageningen Universiteit over de risico's voor de geitensector
(Cornelissen et al. 2013)*

Van de overgebleven geitenlammeren wordt 35% op het bedrijf opgefokt om een deel van de huidige melkgeiten te vervangen. Binnen een jaar sterft hiervan liefst 14,3%; jaarlijks gaat het om 15 duizend dieren. Niet willen drinken, diarree en longontsteking zijn de meest voorkomende oorzaken van deze sterfte (Geitenhouderij 2009). De lammeren die niet worden aangehouden als melkgeit (zo'n 65%), worden meestal getransporteerd naar speciale mesterijen, waar ze in 5 tot 6 weken worden afgemetst. Doordat op de mesterijen dieren van

² Deze schatting is gemaakt door een dierwetenschapper.

diverse herkomst zitten, is de ziektedruk erg hoog. Om verdere sterfte te voorkomen wordt daarom veel antibiotica ingezet (Cornelissen et al. 2013). Desondanks sterft 10 tot 20% van deze lammeren voortijdig; omgerekend bijna 29 duizend per jaar.

Ten slotte is ook bij de volwassen melkgeiten de sterfte met 4% relatief hoog; dit komt overeen met 14.000 dieren. Diarree veroorzaakt door *Clostridium perfringens*, baarmoederontsteking, slepende melkziekte, uierontsteking en zwaar aflammeren zijn de voornaamste oorzaken (Geitenhouderij 2009).

8. Conclusie

Jaarlijks sterven tientallen miljoenen dieren in de veehouderij voordat ze de slacht bereiken. Wakker Dier vindt het de ethische en morele plicht van overheid, bedrijfsleven en consument om deze dierenverspilling aan te pakken. En dat kan. Als we veehouders meer financiële ruimte geven, dan kunnen zij de dieren meer en betere zorg geven waardoor onnodige sterfte in de stallen kan worden teruggedrongen. Bovendien kan bij een betere prijs voor de boer geïnvesteerd worden in betere managementsystemen.

Bronnen

AgriSyst (2014): Technische Monitoring AgriSyst / PigExpert. Online beschikbaar via <http://www.agrisyst.com/index.php?content=53>, bezocht op 1/14/2015.

Agrivision (2013): Pigmanager en FARM Kengetallenspiegel juli 2012 - juni 2013. Online beschikbaar via http://www.agrovision.nl/fileadmin/downloads/Varkens_cijfers/2013/KSP2012NL33.pdf.

Baxter, E. M.; Rutherford, K. M.D.; D'Eath, R. B.; Arnott, G.; Turner, S. P.; Sandøe, P. et al. (2013): The welfare implications of large litter size in the domestic pig II: management factors. In *Animal Welfare* 22 (2), pp. 219–238.

Boerderij (2014a): Kalversterfte. Boerderij. Online beschikbaar via <http://www.boerderij.nl/social/1675/kalversterfte>.

Boerderij (2014b): Productiestijging van 0,6 biggen in 2013. Online beschikbaar via <http://www.boerderij.nl/Varkenshouderij/Nieuws/2014/5/Productiestijging-van-06-biggen-in-2013-1515530W/>, bezocht op 1/14/2015.

Boerderij (2015): GD: Uitval vleeskuikens in eerste week veroorzaakt door bacteriën. Boerderij. Online beschikbaar via <http://www.boerderij.nl/Pluimveehouderij/Nieuws/2015/7/GD-Uitval-vleeskuikens-in-eerste-week-veroorzaakt-door-bacterien-2660273W/>, bezocht op 11/29/2016.

Boerderij (2016a): Biestkwaliteit kan nog beter. Boerderij. Online beschikbaar via <http://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Achtergrond/2016/7/Biestkwaliteit-kan-nog-beter-2842799W/>.

Boerderij (2016b): Bleker: kalverprobleem is snel op te lossen. Boerderij. Online beschikbaar via <http://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Achtergrond/2016/2/Bleker-kalverprobleem-is-snel-op-te-lossen-2760186W/>.

Boerderij (2016c): 'Cijfers niet bekendmaken is verstopperje spelen'. Boerderij. Online beschikbaar via <http://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Blogs/2016/5/Cijfers-niet-bekendmaken-is-verstopperje-spielen-2803993W/>, bezocht op 11/29/2016.

Boerderij (2016d): Dierenarts luidt noodklok over Blackhead. Online beschikbaar via <http://www.boerderij.nl/Pluimveehouderij/Nieuws/2016/1/Dierenarts-luidt-noodklok-over-Blackhead-2744977W/>.

Boerderij (2016e): 'Groene stroom opgewekt uit dode stiertjes'. Online beschikbaar via <http://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Nieuws/2016/12/Groene-stroom-opgewekt-uit-dode-stiertjes-65505E/>.

CBS (2017a): Landbouw; gewassen, dieren, grondgebruik en arbeid op nationaal niveau. Centraal Bureau voor de Statistiek. Online beschikbaar via <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80780NED&D1=419-459,500-538,540,542,550,558-562&D2=0&D3=0,5,10,12-16&HDR=G2,G1&STB=T&VW=T>, bezocht op 6/9/2017.

CBS (2017b): Vleesproductie; aantal slachtingen en geslacht gewicht per diersoort. Centraal Bureau voor de Statistiek. Online beschikbaar via

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=7123slac&D1=0&D2=a&D3=272,285,298,311,324,337,350&HD=170920-1531&HDR=G2&STB=T,G1>.

Cornelissen, J.M.R.; Kortstee, H.J.M.; Bremmer, B.; Immink, V. M.; Eijk, O.N.M.; van der Peet, G.F.V. (2013): Vooruit met de geit. Bouwstenen voor een sector met ambitie. Wageningen: Wageningen UR. Online beschikbaar via <http://edepot.wur.nl/198235>.

EFSA (2007): Scientific report on animal health and welfare aspects of different housing and husbandry systems for adult breeding boars, pregnant, farrowing sows and unweaned piglets. (Question No EFSA-Q-2006-28). [Parma]: European Food Safety Authority (AFSA journal, 527 annex). Online beschikbaar via <http://edepot.wur.nl/7579>.

GD (2011): Hoofdpunten Monitoring Pluimveegezondheidszorg. Vierde kwartaal 2011. Gezondheidsdienst voor Dieren. Online beschikbaar via www.gddiergezondheid.nl/~media/files/monitoringsflyers/pluimvee/hoofdpunten%20monitoring%20pluimveegezondheidszorg%202011-4.ashx.

GD (2014): Data-analyse brengt kalversterfte in kaart. Gezondheidsdienst voor Dieren. Online beschikbaar via <http://edepot.wur.nl/316100>.

GD (2015): Praktische tips voor gezonde kalveren. Gezondheidsdienst voor Dieren. Online beschikbaar via <http://www.gddiergezondheid.nl/actueel/nieuws/2015/02/praktische-tips-voor-gezonde-kalveren>.

GD (2016): Monitoringspilots pluimvee. Gezondheidsdienst voor Dieren. Online beschikbaar via <http://www.gddiergezondheid.nl/diergezondheid/monitoring/monitoringspilots-pluimvee>, bezocht op 11/29/2016.

GD (2017): Kalversterftcijfers in het nieuws. Gezondheidsdienst voor Dieren. Online beschikbaar via <http://www.gddiergezondheid.nl/actueel/nieuws/2017/02/kalversterftcijfers-in-het-nieuws>, bezocht op 3/27/2017.

Geitenhouderij (2009): Uitval voorkomen - hygiëne blijft belangrijk. Online beschikbaar via <http://edepot.wur.nl/13361>.

Glatz, P.; Rodda, B. (2013): Turkey farming: Welfare and husbandry issues. In *African Journal of Agricultural Research*. Online beschikbaar via <http://www.academicjournals.org/journal/AJAR/article-full-text-pdf/9F2E68D42198>.

Have, H. ten (2015): Blackhead: onvoorspelbare killer. In *Veehouder en veearts : vakblad over diergezondheid. Editie varkens- en pluimveehouderij* 29 (4), pp. 14–16.

HSUS (2008): The Welfare of Animals in the Turkey Industry. Humane Society of the United States (HSUS). Online beschikbaar via <http://www.humanesociety.org/assets/pdfs/farm/HSUS-Report-on-Turkey-Welfare.pdf>.

KNMvD (2016): Euthanasie van lichte kalveren. Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. Online beschikbaar via <https://www.knmvd.nl/groepen/VGH/item/10857638/Euthanasie-van-lichte-kalveren>.

KWIN-V (2016): Kwantitatieve Informatie Veehouderij 2016-2017. Online beschikbaar via <http://digitaal.kwin.nl/>.

NVWA (2016): Regels voor stalbroedkuikens. Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. Online beschikbaar via <https://www.nvwa.nl/onderwerpen/pluimvee/inhoud/regels-voor-stalbroedkuikens>, bezocht op 11/28/2016.

RDA (2000): Advies over de huisvestings- en verzorgingsnormen van kalkoenen. Den Haag: Raad voor Dierenaangelegenheden.

RDA (2016): Fokkerij en Voortplantingstechnieken. Raad voor Dierenaangelegenheden. Online beschikbaar via http://www.rda.nl/home/files/RDA_Fokkerij_en_Voortplantingstechnieken_2016.pdf.

Rendac (2016). Verantwoord ondernemen. Online beschikbaar via <https://www.rendac.nl/over-ons/verantwoord-ondernemen/>.

Rotgers, G. (2012): Kalkoen vraagt meer van management. In *Veehouder en dierenarts. Editie rundveehouderij* 26 (1), pp. 39–40.

RVO (2017): Rapportage RVO.NL. Dierregistraties over 2016. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Online beschikbaar via <http://www.rvo.nl/sites/default/files/2017/02/Rapportage%20Identificatie%20en%20Registratie%20Dieren-2016.pdf>.

SDa (2016): Het gebruik van antibiotica bij landbouwhuisdieren in 2015. Trends, benchmarken bedrijven en dierenartsen. Utrecht: SDa Autoriteit Diergeneesmiddelenautoriteit. Online beschikbaar via <http://www.autoriteitdiergeneesmiddelen.nl/Userfiles/AB%20gebruik%202015/def-sda-rapportage-antibioticumgebruik-2015.pdf>.

Stuurgroep bigvitaliteit (2016): Plan van Aanpak “Verlaging biggenuitval”. Stuurgroep bigvitaliteit. Online beschikbaar via <http://edepot.wur.nl/386612>.

van Niekerk, T.; Bestman, M.; Wagenaar, J.-P.; Reuvekamp, B.; Bronneberg, R.; Vriens, R. et al. (2012): *Verlagen van uitval bij leghennen*. Lelystad: Wageningen UR Livestock Research.

Veeteelt (2016): Sterftepercentage jonge kalveren op 7,7 procent. Veeteelt. Online beschikbaar via <http://veeteelt.nl/nieuws/sterftepercentage-jonge-kalveren-op-77-procent>, bezocht op 11/29/2016.

ViN (2016a): Video toont doodslaan biggen. Varkens in Nood. Online beschikbaar via <https://www.varkensinnood.nl/nieuwsartikelen/video-toont-doodslaan-biggen>.

ViN (2016b): Zes miljoen varkens sterven nog voor de slacht. Varkens in Nood. Online beschikbaar via <http://www.varkensinnood.nl/sites/dierenrecht.nl/files/field/attachment/dierenrecht-rapportzesmiljoenvarkensstervennogvoordeslacht2016.pdf>.

Wakker Dier (2013): Eendagskuikens op hongerdieet. Wakker Dier. Online beschikbaar via https://www.wakkerdier.nl/uploads/media_items/eendagskuikens-op-hongerdieet.original.pdf.

Wakker Dier (2016): Pijn en pijnbestrijding bij vleeskuikens. Wakker Dier.

WD (2012): Wetsovertredingen en dierenleed bij het transport van plofkippen en legkippen. Online beschikbaar via http://www.wakkerdier.nl/uploads/media_items/rapport-kippentransport.original.pdf, bezocht op 6/6/2015.

WD (2016): Stalbranden. 2016 rampjaar voor de dieren. Wakker Dier. Online beschikbaar via https://www.wakkerdier.nl/uploads/media_items/161205-onderzoeksrapport-stalbrand-2016.original.pdf.

WD (2017): Voorkom stalbranden. Kom samen met Wakker Dier in actie. Wakker Dier. Online beschikbaar via <https://www.wakkerdier.nl/de-vee-industrie/stal-brand>, bezocht op 9/25/2017.

WUR (2016): Persoonlijke communicatie Wageningen Universiteit en Researchcentrum over huisvesting, welzijn en gezondheid van kalkoenen, 2016.